

THEODOR HAUSCHILD I LA TASCA DEL *DEUTSCHES* *ARCHÄOLOGISCHES INSTITUT* DE MADRID A TÀRRACO

JAUME MASSÓ CARBALLIDO
Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus

D'entrada, he de dir que el tema que em va ser encarregat des de la RSAT –amb ben poques setmanes d'antelació, per cert– ja ha estat tractat –recentment, de primera mà i de manera excel·lent– pel mateix Dr. Hauschild en el catàleg de l'exposició *Blick*¹. Us asseguro que he estat a punt de fer fotocòpies del text de Hauschild, que té l'avantatge de ser publicat en tres idiomes, per repartir-les entre els assistents i així estalviar-me l'encàrrec. Segur que hi sortiríeu guanyant i evitaríem probablement alguna que altra errada. De tota manera, la consulta del catàleg suara esmentat i la lectura de l'article de Hauschild és imprescindible i absolutament recomanable, us quedeu o no a escoltar-me. No podreu dir que no us he avisat. No faré, en conseqüència, un refregit d'un text millor i més complet i procuraré evitar repeticions supèrflues. Una altra observació que he de fer és que la meua coneixença de la llengua alemanya és pràcticament inexistente (un fet en què haurien d'haver pensat els organitzadors) i per això no m'atreveixo a fer observacions sobre publicacions alemanyes no traduïdes. Demano disculpes anticipades per la pronunciació dels mots alemanys que aniran sortint en aquest modest treball. De tota manera, he d'agrair la confiança en mi posada per l'Arqueològica, en la persona de l'amic Jordi Rovira, així com la puntual col·laboració biobibliogràfica prestada per un parell de col·legues que avui no són aquí, concretament l'Ester Ramón i el Joan Menchon.

1. Th. HAUSCHILD, "Activitats de l'Institut Arqueològic Alemany a Tarragona", dins del catàleg de l'exposició *Blick. Mira! L'arxiu fotogràfic de l'Institut Arqueològic Alemany de Madrid* (edició en tres idiomes: català, alemany i espanyol), Tarragona: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 2006, 20-37.

El DAI · Madrid

Tal com explica el Dr. Hauschild en l'article esmentat, la concentració d'activitats de l'Institut Arqueològic Alemany al nostre territori té els seus orígens o precedents circumstancials en les repetides estades, des dels anys vint del segle XX, d'Adolf Schulten (1870-1960) a Tarragona i al seu interès pels monuments de la ciutat i del seu entorn². Una de les construccions tarragonines que més interessà Schulten fou –com és natural– la muralla antiga, la part inferior de la qual ell considerava que era de construcció etrusca. Per mediació seva, l'any 1930 va venir a dibuixar el sòcol megalític tarragoní l'arquitecte alemany Adolf Fick, especialista en construccions antigues³, una tasca que va continuar poc després el també arquitecte Hanson. El 1932, quan un jove Helmut Schlunk (1906-1982) va visitar Tarragona per primera vegada⁴, Hanson encara estava mesurant la muralla. Més interessat en restes de cronologia més tardana, Schlunk va anar a veure la Necròpolis Paleocristiana, descoberta feia pocs anys i que aleshores excavava Joan Serra i Vilaró, i també es desplaçà fins a Centcelles, el mosaic de la cúpula del qual el va impressionar. De retorn a Alemanya, Schlunk va continuar el seu interès sobre la Tarragona paleocristiana i sobre el mosaic de Centcelles, però pocs anys després començà la guerra civil espanyola i no va poder retornar per continuar els seus estudis *in situ*.

El 1943, Helmut Schlunk fou nomenat director del DAI · Madrid, encara per fundar i que, de fet, era pràcticament només una biblioteca especialitzada en arqueologia, instal·lada a l'Institut Alemany de Cultura a la capital espanyola. No va poder gaire feina, atès el col·lapse alemany arran del final de la guerra mundial i dels anys més difícils de la postguerra europea. El DAI · Madrid fou finalment reconsti-

2. Les estades de Schulten no es limitaren a la ciutat de Tarragona. Entre altres coses, de tant en tant restava allotjat al mas de Valls, al terme de Reus, propietat del seu bon amic –i ocasional traductor– Miquel Carreras. També tenia molt bona relació amb el metge i prehistoriador reusenc Salvador Vilaseca i sabem que va fer un bon nombre de passeigs pels encontorns de Tarragona (inclosos Constantí i Centcelles) i diverses excursions “arqueològiques” per diferents indrets del Camp (Reus, Cambrils, Vila-seca, Mont-roig, Altafulla, etc...). Vegeu J. MASSÓ CARBALLIDO, “Notes sobre Adolf Schulten i l'arqueologia del Camp de Tarragona”, *Estudis de Constantí*, núm. 24 (2008), 79-100.

3. A. SCHULTEN & A. FICK, “Die Stadtmauer von Tarragona”, *Archäologischer Anzeiger*, 48 (1933), 482 i s.

4. Vegeu Th. HAUSCHILD & H. SCHUBART, “*In memoriam* Helmut Schlunk”, *Madridrer Mitteilungen*, 24 (1983), 295-301.

5. El DAI · Madrid va fer imprimir aleshores una targeta informativa, que va signar Schlunk com a director i que va tenir una àmplia difusió. A l'arxiu de l'Institut Municipal de Museus de Reus se'n conserven dues, d'aquestes targetes impreses (és a dir, dos exemplars que només es diferencien per la signatura autògrafa). El text principal diu: “Tengo el honor de participarle que el Instituto Arqueológico Alemán, en Madrid, ha reasumido sus actividades en su nueva sede, sita en esta capital, calle de Serrano, 159. / La Biblioteca del Instituto estará abierta para investigadores y personas interesadas en consultar sus fondos, todos los días laborables: de 9,30 a 14 y de 17 a 21 horas” [*sic*].

tuït cap el 1953 i la nova seu del número 159 del carrer de Serrano va obrir les seves portes el 2 de març de 1954⁵. El definitiu diem-ne “desembarcament alemany” a Centelles es va produir pels volts de 1956. Schlunk havia assolit una bona relació personal amb el propietari Guillem Soler i Bas, qui va incloure en el seu testament una disposició favorable a la venda de la finca al DAI, una compra-venda que es va produir ràpidament –el mateix any de la mort de Soler, és a dir, el 1959– i que fou extraordinàriament beneficiosa per al futur del conjunt arqueològic.

Schlunk va continuar ben relacionat amb els dos principals experts en arqueologia romana i paleocristiana de la nostra demarcació, és a dir, amb Joan Serra i Vilaró (1879-1969) i Pere Batlle Huguet (1907-1990), però també amb especialistes en altres períodes, fins i tot de la prehistòria, com Salvador Vilaseca Anguera (1896-1975), qui per la seva banda ja havia connectat als anys trenta amb uns quants geòlegs, prehistoriadors i historiadors de l’antiguitat alemanys, com Martin Schmidt, Eckhard Mencke o el citat Adolf Schulten, i que continuaria connectant amb diversos arqueòlegs alemanys als anys cinquanta, seixanta i primera meitat dels setanta, com Wilhelm Schüle, Edward Sangmeister, Hermanfrid Schubart, Vera Leisner o Wolfgang Dehn. He pogut estudiar amb un cert detall la relació d’Schlunk amb Vilaseca, gràcies a la correspondència que es conserva a l’arxiu de l’Institut Municipal de Museus de Reus. Val a dir que Vilaseca, a més de propietari d’una important col·lecció arqueològica i director del Museu Municipal de Reus, era des del 1941 el comissari provincial d’Excavacions i això era un mèrit important, de valor “estratègic” diríem, a l’hora de planejar i de portar a terme qualsevol intervenció arqueològica al territori. Vilaseca fou nomenat membre corresponent del DAI per acord unànime de la direcció general de la entitat, el juny 1954, i això va servir per millorar i facilitar encara més les relacions humanes i administratives⁶.

La implantació del DAI · Madrid en el petit món de l’arqueologia espanyola de l’època franquista, empobrit per l’exili de molts professors i professionals republicans, fou realista, evidentment pactada amb les “forces vives” del moment. Cal dir que l’activitat del DAI · Madrid fou modèlica, del tot allunyada de la nefasta imatge política, a nivell internacional, que havia tingut bona part de l’arqueologia alemanya, la més oficial si més no, durant el període nazi. Pel poc que conec, els responsables del DAI · Madrid van actuar, en el seu tracte amb les institucions amfitriones i els col·legues hispànics, sense donar mostres de supèrbia, sense senyals d’ínfuldes de superioritat científica i sense imposicions dogmàtiques. Això sí, sempre van actuar d’una manera ben planificada, d’acord amb el tradicional esperit germànic. Una de les mostres de la seva cortesia cien-

6. Vegeu J. MASSÓ CARBALLIDO, “Quatre cartes (i una postal) de Helmut Schlunk a Salvador Vilaseca”, *Estudis de Constantí*, 20 (2004), 59-68.

tífica i professional fou obrir la revista *Madriдер Mitteilungen*, la publicació portaveu de l'Institut, a la col·laboració de determinats investigadors autòctons, d'un cert nivell, sense l'obligació de presentar els originals en alemany. Em ve a la memòria, per exemple, un article de José Sánchez Real (1918-2008) sobre l'exploració que s'havia portat a terme a l'interior de la muralla romana l'any 1951, publicat al MM de 1985 (amb una nota annexa de Theodor Hauschild).

D'altra banda, podríem dir que Schlunk actuà a "introductor" a les nostres contrades de Hauschild, Grünhagen, Niemeyer, Arbeiter i molts altres investigadors alemanys. De fet, en aquesta segona etapa a l'Estat espanyol, Schlunk va recuperar immediatament l'interès per Centelles i va publicar la primera notícia que conec en espanyol sobre la realització dels calcs directes del mosaic de la cúpula de l'edifici principal, entre 1956 i 1958 (calcs fets *in situ* per Walter Wünsch i Theodor Hauschild), així com els informes oficials, també en espanyol –signats per ell sol o fent tàndem amb Hauschild–, que resumien els resultats de les primeres campanyes arqueològiques a la vil·la, entre 1959 i 1965, és a dir, el volum 18 de la sèrie "Excavaciones Arqueológicas en España" i els "informes sucintos" apareguts a la revista *Noticario Arqueológico Hispánico*, editada també (com el volum suara esmentat) pel Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas⁷. El treball pòstum del Dr. Schlunk sobre el mosaic de la cúpula de Centelles, aparegut el 1988 i a cura del seu col·laborador Achim Arbeiter, esdevindria la cloenda d'una llarga i continuada implicació científica amb el monument⁸.

Com he dit abans, tot i el contacte amb prehistoriadors tan destacats com Salvador Vilaseca, l'actuació del DAI a l'àrea de Tarragona es va centrar en els jaciments, monuments i elements d'època republicana, imperial i tardoromana, com la muralla, el recinte superior de Tàrraco, la vil·la romana i el mosaic de cúpula de Centelles, l'anomenada Torre dels Escipions o el monument de planta central pròxim a la Necròpolis, sense oblidar l'elaboració dels importants corpus tarraconenses d'epigrafia (a cura de Géza Alföldy) i d'escultura (a càrrec d'Eva Maria Koppel) ni tampoc la constitució d'un valuós arxiu fotogràfic de qualitat (inicialment a cura de Peter Witte). Tot i que cronològicament entraria en el període tardoromà, cito de manera independent l'exploració feta al jardí

7. Vegeu H. SCHLUNK & Th. HAUSCHILD, *Informe preliminar sobre los trabajos realizados en Centelles* (cinc primeres campanyes, 1959-1962), Madrid: Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas, 1962 ("Excavaciones Arqueológicas en España", núm. 18); H. SCHLUNK, "Sucinto informe sobre las excavaciones de Centelles", *Noticario Arqueológico Hispánico*, VII (1963) [1965], 181-183 + làms. XXXIX-XLII (sisena campanya, 1963), i VIII-IX (1964-1965) [1966], 166-168 + làms. XXI-XXV (setena campanya, 1964), i Th. HAUSCHILD, "Sucinto informe de las excavaciones de Centelles", *Noticario Arqueológico Hispánico*, VIII-IX (1964-1965) [1966], 169-171 + làms. XXVI-XXVIII (vuitena campanya, 1965).

8. H. SCHLUNK (†), *Die Mosaikkuppel von Centelles*, Mainz am Rhein, 1988.

de la catedral de Tarragona, en què es van fer destacables troballes visigòtiques. Aquestes actuacions es van fer sempre d'acord amb les especialitats dels investigadors propis i com a continuació d'uns precedents que mai no s'oblidaven, com per exemple –pel que fa a l'arqueologia pròpiament visigòtica– el corpus d'enterraments que havia publicat el Dr. Zeiss l'any 1934. En totes aquestes intervencions tarraconenses del DAI · Madrid hi va participar de manera activa el Dr. Hauschild, sovint en qualitat de responsable científic directe.

Vull recordar un dels millors actes de generositat institucional als quals he assistit mai: el de la cessió a l'Estat espanyol, el 18 de setembre de 1978, de la propietat de la finca en què es conserven les restes monumentals de Centcelles. Em va semblar un acte prou transcendent i tenia ganes de veure com havia quedat l'edifici de la cúpula després de passar per les mans “dels alemanys”. Vaig poder veure-hi també el Dr. Hauschild, com és natural, així com el malaguanyat Dr. Palol, sempre atent a l'arqueologia tarraconense. Els parlaments van anar a càrrec del Dr. Wilhelm Grünhagen, en aquell moment director del DAI · Madrid, i del senyor Lothar Lahn, l'ambaixador alemany, per la part cedent; per la part receptora, van agrair la donació el meu inoblidable mestre Dr. Joan Maluquer de Motes, aleshores subdirector general d'Arqueologia, i el poc enyorat ministre de Cultura espanyol, Pío Cabanillas. Val a dir que també hi va fer acte de presència un representant del Departament de Cultura de la Generalitat, del qual posteriorment dependria aquell conjunt arqueològic.

M'és impossible de parlar de tots i cadascun dels investigadors associats o col·laboradors del DAI · Madrid i dels seus múltiples i més o menys importants treballs de temàtica arqueològica tarraconense. Si repassem la col·lecció del *Madrider Mitteilungen*, veurem que molts dels seus volums inclouen articles en què apareix el nom de Tàrraco. Em centraré en la figura i l'obra del Dr. Hauschild.

EL DR. HAUSCHILD

Com ja es va recordar en la sessió inaugural d'aquest congrés, Theodor Hauschild va néixer el 4 de gener de 1929, a la localitat alemanya d'Erfurt. Té, doncs, vuitanta anys ben portats i aprofitats. Fou batxiller al *Gymnasium Prinz-Heinrich*, de Berlín, fins a l'any 1948. Després va estudiar enginyeria (i arquitectura) a la Universitat Tècnica de Berlín, on exercí també la docència –al costat del professor E. Heindrich– entre 1954 i 1956, any –aquest darrer– en què obtingué la diplomatura. Assolí el títol de doctor enginyer, a la mateixa universitat, l'any 1964. Encara estudiant, el 1957 va venir per primera vegada a Tarragona per col·laborar en els treballs preliminars del DAI · Madrid a Centcelles, concretament –com he dit abans– per ajudar a fer els calcs dels mosaics de la cúpula, que va realitzar en companyia del seu col·lega professional Walter Wunsch. Segons ha declarat el mateix Theodor Hauschild, a la seva època

d'estudiant es desplaçava cada dia fins a Centelles fent servir una bicicleta que llogava a Tarragona⁹. Tot recordant aquella època, m'ha explicat aquests dies que, atès el poc trànsit de l'època a les carreteres i els camins de l'entorn de Tarragona, el viatge era una mena de passeig molt agradable (jo, que vaig néixer precisament aquell 1957, puc entendre molt bé la sensació de tranquil·litat que proporcionava la baixa densitat i intensitat circulatoria, perquè és una sensació de la qual encara vaig poder gaudir als primers anys seixanta). Igualment recorda Hauschild amb enyorança els entrepans i els plats de caragols que li preparaven a Centelles, ben acompanyats d'una ampolla de vi de la terra. No hi ha res com la joventut!

Poc després, cap al 1958 o 1959, Hauschild es va incorporar professionalment i definitivament al DAI i va continuar col·laborant en diversos projectes científics d'aquesta institució a l'Estat espanyol, tot participant en un bon nombre de campanyes o intervencions arqueològiques portades a terme en jaciments ben diferents. Tal com va explicar el Dr. Palol en el discurs de contestació de la solemne investidura de Theodor Hauschild com a *doctor honoris causa* de la Universitat de Barcelona (celebrada el 3 de desembre 1984 –tal com va recordar ahir el Dr. Antoni González-Senmartí– al Saló de Plens de l'Ajuntament, perquè l'aleshores Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona era en obres), el nostre personatge va intervenir “en les més difícils i brillants empreses arqueològiques de l'Institut Arqueològic Alemany de Madrid” i va anar “escalant tots els graons tècnics de responsabilitat” dins d'aquesta entitat, fins arribar a ser-ne el director científic (o d'Investigació Científica), important destinació que deixà per a fer-se càrrec el 1980 de la direcció de la delegació del DAI a Portugal, que havia estat creada a Lisboa el 1971. No fou estrany aquest canvi d'aires, perquè Hauschild havia obtingut el doctorat a Berlín (com he dit, el 1964) amb una tesi sobre la vil·la romana i els centres de culte de Milreu, d'Estoi, a la Lusitània portuguesa.

El Dr. Hauschild ha demostrat a bastament que l'aportació d'un enginyer o un arquitecte preparat i especialitzat en tasques arqueològiques, especialment quan es tracta d'estudis o d'anàlisis estructurals d'edificis o monuments antics més o menys ben conservats, pot arribar a ser molt important. Aquesta connexió entre ambdues disciplines ha estat objecte una pràctica quotidiana per al Dr. Hauschild, però també ha estat objecte de la seva reflexió, tant a nivell de publicació científica com a nivell docent. Ho demostren a bastament dos dels articles, “El trabajo del arquitecto en las excavaciones” i “Técnicas y maneras de construir en la arquitectura paleocristiana hispánica”, el primer publicat l'any 1981 a la revista *Caesaraugusta* i el segon el 1982 a les actes de la Segona Reunió

9. Carina FILELLA, “Theodor Hauschild: «L'estudi de Tàrraco ha avançat al galop en els darrers anys»”, *El Punt* (ed. Camp de Tarragona), 29 de gener de 2009, p. 25.

d'Arqueologia Paleocristiana Hispànica; ho van continuar demostrant les dues sessions sobre el tema, i més concretament sobre "La relación entre la arquitectura y la arqueología", dictades en un curs d'especialitat organitzat per l'Escola Superior Tècnica d'Arquitectura de Barcelona, de la Universitat Politècnica de Catalunya, durant el curs acadèmic 1986-1987 (no sé si n'han fet més), i també ho havia demostrat el discurs "Monumentos romanos de Tarragona a la luz de los grabados antiguos", que va llegir el 1984 en l'acte de la seva investidura com a *doctor honoris causa* i que us he de confessar que és un dels meus articles preferits del Dr. Hauschild (fins i tot vaig fer-ne una mena d'imitació, complementària, en el catàleg de l'exposició *Felix Tarraco*, publicat el 1993).

El Dr. Palol també va destacar aquesta interessant faceta del perfil professional del nostre personatge. Començo la cita paloliana: "El Dr. Hauschild és destinat a l'equip científic de l'Institut Arqueològic Alemany com a tècnic arquitecte, en un grup d'especialistes d'arqueologia des del camp de la prehistòria fins al del món cristià i medieval. Si seguim la seva trajectòria professional, veiem un arquitecte que es converteix en un excel·lent arqueòleg i historiador del món romà i cristià. Els avantatges que això li dóna són molt i molt enriquidors. Per la seva formació primera, acadèmica, pot veure el fenomen històric antic des de l'urbanisme complex a l'estudi del monument aïllat, amb tota una altra riquesa que els científics de formació simplement humanística". Fi de la cita.

No tinc temps per entrar en detalls sobre les activitats portades a terme pel DAI · Madrid i pel Dr. Hauschild en els diferents jaciments dels estats espanyol i portuguès. Però em sembla que paga la pena d'esmentar, ni que sigui telegràficament, uns quants dels monuments i conjunts arqueològics no catalans més importants en què ha intervingut el Dr. Hauschild, com la ciutat de Mulva-Munigua (Villanueva del Río, província de Sevilla, a la qual va dedicar un gran nombre de campanyes d'excavació des de 1957); la basílica paleocristiana de Marialba (Lleó); la ja citada vil·la de Milreu (Estoi, a l'Algarve); el teatre romà de Lisboa; el temple d'Évora (una ciutat portuguesa de l'Alentejo que, com Tarragona, té un conjunt monumental declarat patrimoni de la Humanitat); la ciutat romana d'Augustòbriga (Talavera la Vieja, Cáceres), etc. Si consulteu a Internet la pàgina web <http://dialnet.unirioja.es/servlet/extaut?codigo=531629> trobareu una llista de les publicacions més destacades sobre algunes d'aquestes importants intervencions arqueològiques de Hauschild.

Seguint les passes d'Schlunk, Hauschild també va saber connectar amb les institucions catalanes i tarraconenses relacionades amb l'arqueologia. Per citar-ne unes quantes, la Universitat de Barcelona, la Universitat Rovira i Virgili (des de l'època de facultat delegada de la central barcelonina), el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (des de l'època en què era Museu Arqueològic Provincial), la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, el Taller Escola d'Arqueologia, l'Institut d'Estudis

Catalans o l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Quant a les persones representatives d'aquestes institucions, em consten les seves molt bones relacions amb Pere de Palol, Rodolfo Cortés, Ricardo Mar (ell ja en va parlar ahir), Pedro-Manuel Berges, Francesc Tarrats, José Sánchez Real, Rafael Gabriel, Xavier Dupré, Josep Guittart, Isabel Rodà, etcètera etcètera, sense deixar de banda un munt d'investigadors, especialistes, tècnics i professionals de tota mena que han col·laborat amb ell, en un moment o altre, en projectes específics o directament en els treballs de camp, com Sebastià Mariner (nascut a Vilaplana del Camp), Mercedes Vegas, William Kurtz, Laureano de Frutos, Lourdes Avellà (de Tarragona), Ramon Amigó (de Reus), Lluís Papiol (de Constantí), Josep-Lluís Gras (de Tarragona), Andreu Ximenis (de Tarragona), Eustaqui Vallès (també de Tarragona), etcètera etcètera.

D'altra banda, dono molta importància a les traduccions dels seus treballs que s'han publicat en espanyol i també, tot i que més parcialment, en català. Entre altres coses, perquè per fer aquesta modesta aportació al seu homenatge m'hauria vist en grans dificultats a causa de la meva ja confessada ignorància lingüística de l'alemany. La difusió assolida amb les traduccions s'ha vist força incrementada, a partir dels anys vuitanta, perquè moltes de les seves ponències o comunicacions en congressos i molts dels textos dictats en conferències han estat redactats o presentats en espanyol. Aquesta difusió potser és obligada per raons de caràcter social i d'atenció als amfitrions, però sempre és desitjable posar a l'abast del major nombre de persones potencialment interessades una tasca científica d'aquest nivell de qualitat.

L'esforç que això ha suposat ha tingut una compensació moral força remarcable. Només a Catalunya, el Dr. Hauschild ha rebut diversos honors, distincions i homenatges. Val a dir que la llista que ofereixo a continuació probablement és incompleta:

- Soci d'honor de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, el 1974.
- Membre d'honor de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona, abans del 1980.
- *Doctor honoris causa* per la Universitat de Barcelona, el 1984.
- Medalla d'argent de la ciutat de Tarragona, concedida per l'Ajuntament, el 1985.
- Fill Adoptiu de Constantí, concedit per l'Ajuntament de la vila, el 1994 (*ex aequo* amb Helmut Schlunk).
- Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya, el 1996.
- Premi Internacional Catalònia, de l'Institut d'Estudis Catalans¹⁰, el 1997 [*ex aequo* amb Géza Alföldy].

10. Li fou concedit aquest premi "pels treballs sobre arqueologia romana de Tarragona [i] de la Tarraconense, entre els quals destaquen els treballs entorn al mausoleu paleocristià de Centelles".

- Fill Adoptiu de Tarragona , concedit per l'Ajuntament de la ciutat, el 2008.
- I, és clar, aquest Congrés Internacional d'homenatge, organitzat el gener de 2009 per la RSAT (com a entitat promotora) i altres institucions de la demarcació de Tarragona.

I encara n'hi ha algun altre en perspectiva, com la dedicació d'un número monogràfic del *Butlletí Arqueològic* (aquest que ara teniu a les mans).

En un apèndix al final d'aquest treball recullo la bibliografia d'interès tarraconense que he tingut temps i oportunitat de trobar i de fitxar. N'he compilat —no exhaustivament, per qüestions per ara insuperables de temps i d'accés— més de quaranta; si hi descomptem les traduccions de textos publicats prèviament en alemany, encara en queden més de trenta, la majoria dels quals amb un gruix i una qualitat més que remarcable i uns quants de consulta ineludible i que podem considerar ja clàssics.

Unes quantes anècdotes personals

Vaig conèixer el Dr. Hauschild durant la meua època d'estudiant universitari a la delegació de la Universitat de Barcelona a Tarragona, des del 1974, precisament quan Hauschild començava a estudiar *in situ* la muralla romana. Aleshores van anar sortint al *Boletín Arqueológico* les primeres traduccions dels seus articles sobre la muralla romana, que destacaven en el més aviat poc reeixit panorama de publicacions coetànies. Seguia els seus treballs arqueològics amb una barreja d'admiració i de reverència científica. Un treball de curs (per a l'assignatura del professor Rodolfo Cortés) sobre la historiografia de les muralles tarragonines i la meua col·lecció de retalls (i de velles fotocòpies) de premsa ho podrien demostrar, si algú en dubta. A més, les notícies i les fotografies publicades al *Diario Español*, normalment amb una qualitat d'impressió més aviat escassa, em permetien conèixer de tant en tant les noves activitats dels investigadors del DAI a Centelles i en diferents indrets del recinte mural de Tarragona. La timidesa i altres ocupacions personals em van impedir de gestionar una possible col·laboració voluntària en els treballs del DAI, en col·laboració amb la direcció de l'aleshores Museo Arqueológico Provincial, que es portaven a terme cada estiu al passeig Arqueològic i àdhuc al passeig de Sant Antoni, cosa que em van dir que era possible de realitzar. De fet, em consta que ho van aconseguir uns quants (molts pocs i envejats) companys d'estudis, deixant de banda la participació professional d'uns quants llicenciats d'altres universitats hispàniques, la que portava a terme com a delineant l'amic Lluís Papiol (qui ja havia participat en la neteja del mosaic de Centelles) i la no especialitzada d'uns quants operaris locals. Per cert, una de les informacions —per qualificar-la d'alguna manera— d'aquella època que em va fer més gràcia (signada per un "corresponsal" anònim de Tarragona) es va publicar el 26 de setembre de 1979 a la plana 13 del poste-

riorment desaparegut diari *El Correo Catalán*, amb un titular que deia, textualment: “Prosiguen investigando en las murallas románicas” (*sic!*). En un altre cas, una fotografia de la tasca de dibuix d’un tram de la muralla, publicada per primer cop (que jo sàpiga) a la primera pàgina del *Diario Español* del 24 de juliol de 1977 va ser reproduïda tal qual, sense cap indicació cronològica, en una altra notícia publicada en la pàgina 5 del mateix *Diario*, però ja del 17 d’agost de 1983 (és a dir, sis anys posterior), sota un altre títol memorable: “Arqueólogos en acción”.

Ara és habitual que els mitjans de comunicació local demanin entrevistes als directors d’excavacions arqueològiques (o al revés). Als anys setanta, no ho era tant. El Dr. Hauschild, per les referències que en tinc, atenia els periodistes i responia les seves preguntes tot donant les màximes facilitats (ho segueix fent ara, com podeu veure a la premsa local d’avui mateix). De vegades, però, els resultats no eren prou bons i apareixien textos amb diversos errors o confusions, com quan al també desaparegut (i poc enyorat) diari barceloní *Hoja del Lunes*, va aparèixer (el 4 de setembre de 1978) una entrevista amb el nostre personatge, en la introducció a la qual –i entre altres coses– s’afirmava (amb moltes comes entremig) que “como en los años anteriores, el profesor Theodor Hauschild, del Instituto Arqueológico Alemán, de Madrid, se halla en Tarragona, al objeto de investigar en nuestra muralla los restos de un fortín edificado en el siglo XVIII, con motivo de la defensa frente a las tropas napoleónicas” (*sic!*). Uns quants dies després (el 16 de setembre), el malaguanyat amic José Sánchez Real va publicar al *Diario Español* un article per aclarir dades i conceptes, especialment la greu errada històrica i cronològica suara esmentada. En aquest article, Sánchez Real lamentava també que l’articulista [María Teresa Vázquez-Prada] hagués “mezclado unas palabras con otras de tal forma que la extraordinaria labor del amigo Hauschild, tan respetuoso, atento y escrupuloso en sus relaciones y trato con las personas, organismos e instituciones, es utilizado como ariete contra el Museo Arqueológico y las personas con él vinculadas”. No entraré en detalls (si teniu curiositat, aneu a l’hemeroteca; n’hi ha una molt a prop d’aquí).

Val a dir que els dos casos citats fa un moment són purament anecdòtics i que els periodistes que el van entrevistar en anys posteriors el Dr. Hauschild es van mostrar majoritàriament més acurats i rigorosos en les informacions, afortunadament per a tots. Alguna altra vegada, l’error s’ha escolat per una via diferent, la de la gestió editorial. Ja sabeu allò que diuen els italians, de “traduttore, traditore”, que potser podríem ampliar com “traduttore di traduttore, traditore duplice”. M’explico: en la traducció al català d’una traducció a l’espanyol de l’original en alemany d’un dels articles més divulgats del Dr. Hauschild, sobre la porta romana situada al final del passeig Arqueològic, inclòs al volum recopilatori *Arquitectura romana de Tarragona* (editat per l’Ajuntament l’any 1983), es va confondre el gènere d’un mot (l’alemany original era “Tor”, és a dir, “porta”

o “portal”, segons el diccionari que tinc a mà) i, en lloc de citar (nota 15, pàgina 29) unes determinades excavacions efectuades anteriorment “a la zona de la porta” (de la porta en qüestió, és clar), aquestes excavacions anteriors es van situar “a la zona del port”. No cal dir que el Dr. Sánchez Real va protestar enèrgicament, també per escrit, entre altres raons perquè es tractava de les excavacions (ja esmentades més amunt) que ell mateix havia portat a terme el 1951 en el tram de la muralla annex a l’antic Escorxador Municipal i que aleshores romanien pràcticament desconegudes¹¹. Repeteixo que es tracta de píffies, lamentables però més aviat divertides, de les quals el Dr. Hauschild n’era i n’és completament innocent i que resulten del tot insignificants quan mirem i admirem l’abast i el rigor científic constant de tota la seva obra.

No descobreixo cap secret si dic que el Dr. Hauschild té una residència estiuenca, des de fa molts anys, a la urbanització cambrilenca de Vilafortuny. Aquesta proximitat ha facilitat una relació constant amb l’arqueologia de l’àrea tarraconense tot i l’allunyament derivat del seu càrrec a Lisboa. A tall d’exemple personal, recordo perfectament que va visitar les excavacions a la vil·la romana de la Llosa (també al terme de Cambrils) durant les primeres campanyes que hi vaig dirigir, al començament de la dècada dels vuitanta. Va seguir molt atentament les modestes explicacions que educadament em va sol·licitar sobre l’exploració de les restes (cal tenir en compte que feia poc que jo havia acabat la carrera i ell feia temps que era un professional de molt àmplia experiència i de reconegut prestigi), vam comentar diversos aspectes de les troballes i em va expressar, sempre amb un to respectuós i amablement considerat, qualche suggeriment més o menys discrepant sobre les característiques i possibles funcions d’algunes de les estructures aleshores exhumades. Encara conservo la targeta de visita que em va donar, amb l’adreça oficial del DAI a Lisboa, en la qual va anotar a mà el seu número de telèfon particular a Vilafortuny. Tot plegat, una petita mostra del seu tarannà i de la seva exquisida conducta com a científic i com a persona.

Em sembla que era l’estiu de 1987 que vaig visitar amb un altre col·lega del TED’A les excavacions que el Dr. Hauschild dirigia aleshores al jardí de la catedral, a la vora del carrer de les Coques i just al davant del temple de Santa Tecla la Vella, i allí mateix ens va ensenyar –entre altres coses– una molt interessant gerra litúrgica visigòtica de bronze, del segle VI o VII, que acabava d’exhumar i que –d’acord amb les anàlisis posteriors– encara contenia restes d’encens.

Quinze anys més tard, concretament el dia 21 d’agost de 2002, vaig explicar al Dr. Hauschild que –amb el corresponent permís oficial d’excavació– el

11. Vegeu J. SÁNCHEZ REAL, *La muralla de Tarragona*, Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 1986, 103-104.

maig de 1999, tot dirigint una màquina retroexcavadora, m'havia encarregat d'enderrocar la petita casa dels masovers de Centcelles, situada uns quants metres al davant de l'edifici principal, com a pas previ a la construcció d'un nou mòdul d'acollida. Ell em va comentar –potser amb una mica de pena o, més aviat, de nostàlgia– que aquella modesta construcció l'havia dissenyada ell mateix, als primers temps de la intervenció del DAI en el conjunt constantinenc. No hi ha gaires arqueòlegs que puguin dir que han destruït *legalment* una obra del Dr. Hauschild!

He dit.

APÈNDIX. BIBLIOGRAFIA TARRACONENSE
[NO EXHAUSTIVA] DE THEODOR HAUSCHILD

- 01- [Amb Helmut SCHLUNK,] “Vorbericht über die Untersuchungen in Centcelles”, *Madriider Mitteilungen* (Heidelberg), 2 (1961), 119-182 + làms. 13-56. Vegeu el núm. 02.
- 02- [Amb Helmut SCHLUNK,] *Informe preliminar sobre los trabajos realizados en Centcelles*, Madrid: Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas, 1962 (“Excavaciones Arqueológicas en España”, núm. 18). Traducció a l’espanyol del núm. 01, a cura de Maria Rosa Bachs.
- 03- “Vorbericht über die Arbeiten in Centcelles, 3. Der spätantike Bau”, *Madriider Mitteilungen* (Heidelberg), 6 (1965), 127-138 + làms. 41-52¹².
- 04- “Sucinto informe de las excavaciones en Centcelles”, *Noticario Arqueológico Hispánico* (Madrid), VIII-IX (1964-1965) [1966], 169-171 + làms. XXVI-XXVIII.
- 05- “Die Grabungen in Centcelles”, *Archäologischer Anzeiger*, Berlín, 1966, 86-92.
- 06- [Amb Sebastià MARINER & H. G. NIEMEYER,] “Torre de los Escipiones. Ein römischer Grabturm bei Tarragona”, *Madriider Mitteilungen*, 7 (1966), 162-188 + làms. 43-56.
- 07- “Ein römischer Zentralbau bei Tarragona”, *Madriider Mitteilungen*, 11 (1970), 139-160 + làms. 35-42. Vegeu el núm. 12.
- 08- [Amb H. SCHLUNK,] “Untersuchungen in Monument von Centcelles”, *Actes del VIII Congrès Internacional d’Arqueologia Cristiana (Barcelona, 1969)*, Ciutat del Vaticà – Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Institut d’Estudis Catalans, 1972, 333-338 + làms. 145-149.
- 09- “Römische Konstruktionen auf der oberen Stadterrasse des antiken Tarraco”, *Archivo Español de Arqueología* (Madrid), 45-47, fasc. 125-130 (1972-1974), [“Homenaje al Prof. Helmut Schlunk”,] 3-44. Vegeu el núm. 21.
- 10- “Das römische Tor in der Stadtmauer von Tarragona”, *Madriider Mitteilungen*, 15 (1974), 145-155 + làms. 9-14. Vegeu els núms. 11 i 21.
- 11- “La puerta romana de la muralla de Tarragona”, *Boletín Arqueológico* (Tarragona), èp. IV, fasc. 121-128 (1973-1974), 23-33 + X làms. Traducció a l’espanyol del núm. 10, a cura de Maria Rosa Bachs; vegeu el núm. 21.
- 12- “Construcción romana de planta central, próxima a Tarragona”, *Boletín Arqueológico*, èp. IV, fasc. 129-132 (1975), 5-31 + 11 làms. Traducció a l’espanyol del número 07, a cura de Maria Rosa Bachs.
- 13- “Torre de Minerva (San Magín). Ein turm der römischen Stadtmauer von Tarragona”, *Madriider Mitteilungen*, 16 (1975), 246-262 + làms. 29-42. Vegeu els núms. 14 i 21.
- 14- “Torre de Minerva (San Magín). Una torre de la muralla romana de Tarragona”, *Boletín Arqueológico*, èp. IV, fasc. 133-140 (1976-1977), 49-73 + 15 làms. Traducció a l’espanyol del núm. 13, a cura de Luisa Vázquez de Cortes; vegeu el núm. 21.
- 15- [Amb Helmut SCHLUNK,] *Hispania Antiqua. Denkmäler der frühchristlichen und westgotischen Zeit*, Mainz am Rhein: Deutsches Archäologisches Institut · Madrid, 1978.
- 16- “Sucinto informe sobre el sondeo arqueológico en la Torre de Minerva en Tarragona”, *Noticario Arqueológico Hispánico*, 6 (1979) [1980], 275-280 + 2 làms.
- 17- “Die römische Stadtmauer von Tarragona. Kampagnen 1976 bis 1978”, *Madriider Mitteilungen*, 20 (1979), 204-237 + làms. 31-42. Vegeu el número 21.
- 18- “El trabajo del arquitecto en las excavaciones”, *Caesaraugusta* (Zaragoza), 53-54 (1981), p. 149-152.
- 19- “Técnicas y maneras de construir en la arquitectura paleocristiana hispánica”, *II Reunió d’Arqueologia Paleocristiana Hispànica (Montserrat, 1978)*, Barcelona: Abadia de Montserrat – Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Universitat de Barcelona, 1982, 71-86 + 7 làms.

12. El segon lliurament, signat per Niemeyer i Rüger, s’havia publicat en el número 3 del *Madriider*.

- 20- “Muralla de Tarragona”, *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1982 (“Excavacions Arqueològiques a Catalunya”, núm. 1), 350-351.
- 21- *Arquitectura romana de Tarragona*, Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 1983. Inclou les traduccions al català, a cura de diverses persones, dels articles núms. 09, 11, 14 i 17.
- 22- [Amb Hermanfrid SCHUBART,] “In memoriam Helmut Schlunk”, *Madrider Mitteilungen* (Mainz am Rhein), 24 (1983), 295-301.
- 23- “Muralla romana y barrio antiguo”, *Arqueología* 83, Madrid: Ministerio de Cultura, 1984, 195. Vegeu el núm. 31.
- 24- “Monumentos romanos de Tarragona a la luz de los grabados antiguos”, dins de l’opuscle *Solemne investidura de doctor honoris causa a Theodor Hauschild. Discurs de recepció i contestació de Pere de Palol i Salellas. Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1984, 5-26.
- 25- “Ausgrabungen in der römischen Stadtmauer von Tarragona. Torre de Minerva (1979) und Torre del Cabiscol (1983)”, *Madrider Mitteilungen*, 26 (1985), 75-90 + làms. 9-11. Vegeu el núm. 30.
- 26- “Zusammenfassung des artikels von J. Sánchez Real”, *Madrider Mitteilungen*, 26 (1985), 119-121.
- 27- “Excavaciones en Tarraco”, *Arqueología de las ciudades modernas superpuestas a las antiguas*, Madrid: Dirección General de Bellas Artes y Archivos, 1985, 171-178.
- 28- [Amb Helmut SCHLUNK,] *La vil·la romana i el mausoleu constantinià de Centelles*, Tarragona: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 1986 (“Forum”, núm. 5). És la traducció al català, realitzada per “membres del Departament d’Art de la Universitat de Barcelona”, d’un text conjunt preparat com a guia d’una visita feta al jaciment, l’any 1969, per un grup de persones inscrites al VIII Congrés Internacional d’Arqueologia Cristiana (vegeu 08). N’hi ha una altra edició, idèntica de contingut però amb coberta i títol diferents (*Centelles. Vil·la romana i mausoleu constantinià*), patrocinada el mateix 1986 per l’empresa EMP.
- 29- “La muralla y el recinto superior romano de Tarragona. Nuevas aportaciones para su estudio”, *Butlletí Arqueològic* (Tarragona), èp. V, núm. 4-5 (1982-1983) [1987], 101-139.
- 30- “Excavaciones en la muralla romana de Tarragona. Torre de Minerva (1979) y Torre del Cabiscol (1983)”, *Butlletí Arqueològic*, èp. V, núm. 6-7 (1984-1985) [1988], 11-38. Traducció a l’espanyol del núm. 25, a cura de Mercedes Vegas.
- 31- “Muralla romana i barri antic”, *Butlletí Arqueològic*, èp. V, núm. 12 (1990), 252. Traducció al català, a cura de Joan-Vianney M. Arbeloa, del núm. 23.
- 32- “Anotaciones sobre un capitel compuesto encontrado en Beja (Alentejo)”, *Miscel·lània Arqueològica* [dedicada] a Josep M. Recasens, Tarragona: ESTARRACO – Junta del Port de Tarragona, 1992, 57-62. El compara amb un capitell trobat a Tarragona.
- 33- “Apuntes sobre un muro de sillares en el Palacio Arzobispal de Tarragona”, dins del volum *Els monuments provincials de Tarraco. Noves aportacions al seu coneixement*, Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1993, (“Documents d’Arqueologia Clàssica”, núm. 1), 19-24.
- 34- [Amb Achim ARBEITER,] *La vil·la romana de Centelles*, Barcelona: Repsol SA - Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1993. Traducció a cura d’Ester Roig. N’hi ha una versió en castellà (*La villa romana de Centelles*), editada alhora i patrocinada també per Repsol.
- 35- “Los hallazgos romanos de mármol en la parte alta de Tarragona”, *Butlletí Arqueològic*, èp. V, núm. 14 (1992) [1993], 107-135.
- 36- “Introducció” al llibre *Tarragona Romana*, de Joan-Vianney M. ARBELOA I RIGAU (text) i Joan FARRÉ (fotografies), Barcelona: Patronat Municipal de Turisme de Tarragona – Lunweg Edtores SA, 1993, 5-9 (a les pàgs. 133-137, la versió original alemanya: “Einführung”).
- 37- “Murallas de Hispania en el contexto de las fortificaciones del área occidental del Imperio romano”, *La ciutat en el món romà. Actes. XIV Congrés Internacional d’Arqueologia Clàssica (Tarragona, 5-11 / 9 / 1993)*, volum I, Tarragona: Comitè Organitzador del XIV CIAC - Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Institut d’Estudis Catalans, 1994, 223-238.
- 38- “Serra i Vilaró i la muralla de Tarragona”, dins del catàleg de l’exposició *Revelar el passat. Home-*

- natge a Joan Serra i Vilaró en el XXV aniversari de la seva mort*, Tarragona (imprès a Barcelona): Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 1994, 60-65. Traducció al català de Jaume Massó.
- 39- “Hallazgos de la época visigoda en la parte alta de Tarragona”, *III Reunión d'Arqueología Paleocristiana Hispánica (Maó, 1988)*, Barcelona: Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Universitat de Barcelona – Consell Insular de Menorca, 1994, 151-156.
- 40- “Bronzefunde aus einem westgotenzeitlichen Grab neben der Kathedrale von Tarragona”, *Spania. Estudis d'Antiguitat Tardana oferts en homenatge al professor Pere de Palol i Salellas*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, 157-163.
- 41- “Presentació”, dins del catàleg de l'exposició *Muralls de Tarragona*, Tarragona: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 1998, 8-9. Traducció al català de Jaume Massó.
- 42- “Activitats de l'Institut Arqueològic Alemany a Tarragona”, dins del catàleg de l'exposició *Blick. Mira! L'arxiu fotogràfic de l'Institut Arqueològic Alemany de Madrid* (edició en tres idiomes: català, alemany i espanyol), Tarragona: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 2006, 20-37. Traducció al català i a l'espanyol a cura de diverses persones.
- 43- “Die römischen Tore des 2. Jhs. v. Chr. in der Stadtmauer von Tarragona”, dins del volum coordinat per T. G. Schattner i F. Valdés Fernández, *Puertas de ciudades. Tipo arquitectónico y forma artística. Actas del Coloquio celebrado en Toledo del 25 al 27 de septiembre de 2003*, serie Iberia Archaeologica, 8, Mainz am Rhein: Instituto Arqueológico Alemán (de) Madrid - Philipp von Zabern, 2006, 153-171.